

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 37.015.3:614(477)

Ціннісна орієнтація на здоров'я особистості як важливий чинник забезпечення національної безпеки України

VALUE ORIENTATION ON PERSONAL HEALTH AS AN IMPORTANT FACTOR IN ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

ЛІСНЄВСЬКА Юлія – кандидат політичних наук, доцент кафедри публічного управління та права, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

LISNIEVSKA Yuliia – Candidate of Political Science, Associate Professor of Department of Public Administration and Law, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych St., Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3068-0791>

DOI

Анотація. У статті розглянуто здоров'я людини та суспільства в широкому діапазоні соціального й особистісного буття: виробничо-трудова, соціально-економічна, політична, культурологічна, сімейно-побутова. Виявлено, що в науковій літературі є значна кількість публікацій, що відображають проблеми соціальної детермінації здоров'я людини і суспільства. Визначено детермінанти здоров'я як комплекс індивідуальних, соціальних, економічних та екологічних факторів, що визначають стан і рівень здоров'я окремих людей, груп населення та нації. З'ясовано, що в сучасних умовах фрагментарний підхід до розгляду здоров'я змінюється на інтегративний підхід, що передбачає єдність фізичного й духовного здоров'я, і означає, що здоров'я розглядається як комплексна система, яка включає не тільки фізичний стан людини, а й її психічну та соціальну сфери. Інтегративний підхід передбачає взаємодію між різними галузями, такими як медицина, освіта, соціальна сфера, спорт та інші, з метою забезпечення повноцінного здоров'я людини. Такий підхід дозволяє ефективніше вирішувати проблеми здоров'я населення та покращувати якість життя людей. Разом з тим справжня інтегративність формується тільки з включенням у характеристики здоров'я третьої складової – соціального здоров'я особистості. Виявлено, що з початком пандемії з'явилися нові загрози для національної безпеки пов'язані з інфодемією – замість примноження самого цінного людського капіталу – здоров'я, матеріального та духовного благополуччя, спостерігається зростання захворюваності. Це сприяло критичному перегляду Стратегії національної безпеки України на 2016–2020 роки в частині гарантування безпеки суспільству. Виправити цю ситуацію покликана Стратегія забезпечення державної безпеки прийнята 16 лютого 2022 року, яка визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки. Зроблено висновок, що спираючись на досвід наших міжнародних партнерів у забезпеченні національної безпеки, від нашого суспільства вимагається пошук свого власного шляху такого забезпечення, тому зберігається актуальність проблеми здоров'я особистості в моральному та фізичному аспектах, оскільки здоров'я виступає одним із базових параметрів, що визначає якість життя та безпеку держави.

Ключові слова: здоров'я, національна безпека, детермінації здоров'я, інфодемія, загрози державній безпеці.

Summary. The article examines the health of a person and society in a wide range of social and personal existence: industrial and labor, socio-economic, political, cultural, family and household. It was found that there is a significant number of publications in the scientific literature reflecting the problems of social determination of human and society health. The determinants of health are defined as a set of individual, social, economic and environmental factors that determine the state and level of health of individuals, population groups and the nation. It was found that in modern conditions, the fragmented approach to considering health is changing to an integrative approach, which assumes the unity of physical and spiritual health, and means that health is considered as a complex system that includes not only the physical state of a person, but also its mental and social spheres. An integrative approach involves interaction between various fields, such as medicine, education, social sphere, sports and others, with the aim of ensuring full human health. This approach makes it possible to more effectively solve public health problems and improve people's quality of life. At the same time, real integrativeness is formed only with the inclusion of the third component in the health characteristics - the social health of the individual. It was found that with the beginning of the pandemic, new threats to national security related to the infodemic appeared - instead of increasing the most valuable human capital - health, material and spiritual well-being, there is an increase in morbidity. This contributed to a critical review of the National

Security Strategy of Ukraine for 2016–2020 in terms of guaranteeing security to society. The State Security Strategy was adopted on February 16, 2022 to correct this situation, which defines real and potential threats to the state security of Ukraine, directions and tasks of state policy in the field of state security. It was concluded that based on the experience of our international partners in ensuring national security, our society is required to find its own way of such provision, therefore the relevance of the problem of personal health in moral and physical aspects remains, since health is one of the basic parameters, which determines the quality of life and security of the state.

Key words: health, national security, determinants of health, infodemic, threats to state security.

Вступ. Повномасштабне вторгнення, яке переживає українське суспільство з 24 лютого 2022 року, спричиняє катастрофічний негативний вплив на життя та здоров'я громадян. Статистика Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчить, що через збройні конфлікти в світі близько 10 % людей, які пережили воєнні дії, матимуть у подальшому серйозні проблеми зі здоров'ям. В умовах нинішньої безпрецедентної ситуації, коли періоди пандемії і війни практично збіглися, громадяни повинні направити зусилля на те, щоб перемогти і вірус, і агресора, зберегти психологічну стійкість, особливого змісту набуває дослідження тріади здоров'я: фізичного, духовного і соціального. Системний підхід до проблеми здоров'я дозволяє розглядати здоров'я людини та суспільства в широкому діапазоні соціального й особистісного буття: виробничо-трудовому, соціально-економічному, політичному, культурологічному, сімейно-побутовому, і здійснити аналіз різноманітних соціальних та політичних факторів, що впливають на збереження й розвиток фізичного і духовного здоров'я людини і суспільства, визначити в цьому ракурсі необхідні умови забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення окремих аспектів цінності здоров'я, визначення ролі здоров'я як чинника національної безпеки, аналіз факторів впливу на стан здоров'я тощо були об'єктом дослідження вітчизняних учених, таких як Н. О. Рингач [5], яка розглядала здоров'я як складову людського капіталу та запоруку розвитку держави; Р. В. Богатирьової [1], яка визначила чинники, що впливають на здоров'я населення.

З наукового виміру достатньо чітко визначено загальну тенденцію практичної переорієнтації теорії національної безпеки на висунуті виклики сьогодення. Але послідовний аналіз вже накопичених проблем охорони здоров'я вимагає від нашого суспільства пошуку свого власного шляху уникнення ризиків.

Мета статті. Довести цінність здоров'я людини, суспільства як одного з базових параметрів національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Усі види впливу, які позначаються на стані здоров'я людини і суспільства, можна розділити на сприятливі і несприятливі, а також чинники, що виявляють впливи як позитивні, так і негативні. Їх також можна розділити на глобальні зовнішні (міжнародні, політичні та соціальні відносини, система прав і гарантій, рівень розвитку виробництва, побутові умови життя); особистісні (стать, вік, освіта, статус, стиль життя).

Чинники детермінації здоров'я можна також розглядати за масштабом впливу: одні торкаються усьо-

го населення країни, інші-жителів того чи іншого регіону, або членів соціальних груп, деякі – окремої людини. Слід розрізняти об'єктивні й суб'єктивні чинники впливу. Об'єктивні пов'язані з дією фундаментальних законів природи, фізіології людини, розвитку суспільства, глобалізаційними та цивілізаційними особливостями. Суб'єктивні чинники пов'язані з життєдіяльністю окремої людини. У їхній основі широкий спектр причин: від елементарного незнання до інерційності механізмів вироблення суспільством, державою і людиною відповідних організаційних, законодавчих та духовно-моральних норм і критеріїв.

Такий методологічний підхід частково покладено в основу Закону України «Про основи національної безпеки України» та Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». Окрім загальних положень, стратегічних цілей та завдань, перед державними органами, установами та суспільством, в Законі у статті 7 і в Указі у розділі 3, визначені загрози національній безпеці та національним інтересам України.

Національну безпеку, як термін, розглядаємо зокрема і як захист «... охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення...» (ст. 1) [3, с. 1].

«Національні інтереси» – як «...життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.» [3, с. 3].

Пріоритетами національних інтересів є «...розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення...» (ст. 6) [3, с. 3].

Загрозами у соціальній та гуманітарній сферах – «...неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб» [3, с. 3].

У філософській літературі є достатня кількість публікацій, що відображають актуальність проблеми соціальної детермінації здоров'я людини і суспільства. Повною мірою це викликано актуальністю проблем підвищення рівня здоров'я з метою посилення

соціально-економічного потенціалу суспільства. Детермінанти здоров'я – це комплекс індивідуальних, соціальних, економічних та екологічних факторів, що визначають стан і рівень здоров'я окремих людей, груп населення та нації загалом. Детермінанта по суті є тим самим чинником, але з конкретизованим впливом на об'єкт дослідження.

Важливою проблемою соціальної детермінації здоров'я людини є дослідження діалектики соціального та духовно-особистісного. У сучасних умовах переборений фрагментарний підхід до розгляду здоров'я й укорінюється інтегративний підхід до нього як до єдності фізичного й духовного.

Водночас аналіз сучасної ситуації в суспільстві свідчить про те, що бінарне трактування здоров'я вичерпує себе, а справжня інтегративність формується із включенням у характеристики здоров'я третьої складової – соціального здоров'я людини й суспільства. До того ж соціальна й духовна складова здоров'я сьогодні суттєво переважають у своїй значущості фізичну складову.

Це пов'язано з тим, що в умовах глобалізації різко загострилися проблеми соціального й психологічного аспекту життєдіяльності людини. У цьому розумінні соціальність здоров'я людини проявляється на двох рівнях: на особистісному – як соціальні екзогенні причини, що впливають на можливості людини реалізувати свій потенціал без нанесення собі шкоди; на соціумному рівні – як соціальні ендегенні характеристики життєдіяльності суспільства, що виражаються в економічній, політичній, правовій, моральній та інших сферах. Індивідуальні цінності мають соціальну складову.

Про здоров'я соціуму можна говорити в самих різних аспектах: в економічному, політичному, духовному. Обґрунтовано буде оцінювати здоров'я соціуму за якістю життя, ставленню до слабких, до старих і дітей. Доцільно оцінювати суспільне здоров'я за мірою свобод, що надаються членам суспільства. Нездоровий соціум небезпечний для його громадян. Важливим показником здоров'я соціуму є його «стресовість», яка особливо пов'язана з трансформацією базових цінностей і моральних орієнтирів. З початком пандемії ВООЗ заявила, що бореться не лише з вірусом, а й з фейками навколо нього – інфодемією (гра слів «infodemic = information + pandemic»). Це не просто трансформація базових цінностей і моральних орієнтирів, а певний їх струс. За дуже короткий період часу відбулася значна переоцінка цінностей. Якщо, наприклад, під час виборів дезінформація могла вплинути на наш політичний вибір, то в умовах пандемії неправдива інформація – це питання життя чи смерті. Коронавірус – це перша пандемія в історії людства, де є соціальні медіа – місце, де кожен може поширювати будь-яку інформацію. І дезінформація поширюється швидше, ніж сам вірус. Під час самоізоляції та карантину люди по всьому світу почали більше часу проводити онлайн. Україна – не виняток: під час карантину Інтернет-трафік виріс на 25%. У березні українці найбільше цікавились новинами. Але наші звички сприйняття новин відзначаються тим, що в новинах ми звикли до сприйняття негативного контенту.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначила три показники, що формують індекс розвитку людського потенціалу: тривалість життя, освіта і якість життя населення. Взаємозв'язок здоров'я індивіда й здоров'я суспільства виражається в тому, що тільки здорові індивіди можуть формувати здорове суспільство, а здорове суспільство зобов'язане забезпечувати життєдіяльність індивідів. Саме тому велика кількість академіків, публічних діячів і урядів закликали соціальні медіа, такі як Facebook, Google, Twitter, протистояти поширенню дезінформації про COVID-19 на своїх платформах. Уряди багатьох країн домовились про співпрацю чи навіть створили свої підрозділи по боротьбі з дезінформацією. Але в боротьбі з інфодемією, як і з пандемією, велика частина успіху всього людства залежить від кожного індивіда.

Характерною ознакою сьогодення є поглиблення процесів глобалізації. Попри кордони, кліматичні, релігійні і культурні відмінності, за останні кілька десятиліть людство почало зростатися в єдине ціле. Світ став взаємопроникним. Це дає необмежені можливості і разом із тим посилює ризики. Якщо якась небезпека виникає в одному місці, вона потенційно може загрожувати усім. Жодна, навіть найрозвинутіша, або найзакритіша країна світу, не може відчувати себе у безпеці, якщо десь точаться війни, хтось потерпає від голоду, або ж спалахують інфекції на зразок коронавірусу. Виникає необхідність розбудовувати колективну систему безпеки і забезпечувати відновлення стану здоров'я населення планети.

Сьогодні, в умовах глобалізації, взаємовідносини людини, суспільства, держави та світового капіталу набувають складних рис когнітивного дисонансу. З одного боку, науково-технічний прогрес сприяє зростанню благополуччя людини. Але з іншого – формує великі загрози: зростання безробіття, забруднення навколишнього середовища, демографічна деградація, пандемії. Замість примноження самого цінного людського капіталу – здоров'я, матеріального та духовного благополуччя, спостерігається зростання захворюваності.

Критичний погляд на стратегію національної безпеки України піднімає багато концептуальних питань. Стратегія має бути державною чи громадянською? Чи буде держава надалі суб'єктом, який гарантує безпеку суспільству?

На жаль, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, повною мірою не розширила уявлення про громадянську безпеку, яка б могла посилити існуючу Стратегію національної безпеки. В руки громадськості не наданий дієвий механізм запобігання ризикам неправомірних дій влади.

Нова Стратегія забезпечення державної безпеки, ухвалена 16 лютого 2022 року, покликана виправити цю ситуацію. Вона визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки. Реалізацію положень Стратегії заплановано здійснити в період до 2025 року [4].

Здорове громадянське суспільство неможливо без визнання свободи та загальнолюдських цінностей,

норм моралі як абсолютної цінності в житті людини. Тільки вільна держава здатна забезпечити добробут, безпеку своїм громадянам та перспективу динамічного розвитку. Фізичне, духовне та моральне здоров'я не можна зберегти в суспільстві, яке не прагне свободи. Таке суспільство приречено до розколу між тими, чия свобода підкріплена матеріальним благополуччям і тими, для кого вона є синонімом бідності. Здорове суспільство вимагає прагнення не тільки до рівності прав, але й до рівності можливостей громадян у реалізації своїх здібностей, а також до гарантування достойного існування всім індивідуумам.

Висновки. Таким чином, можна погодитися з концепцією застосування досягнень наших міжнародних партнерів у забезпеченні національної безпеки, адаптувати їх для впровадження на теренах України, але послідовний аналіз вже накопичених проблем вимагає від нашого суспільства пошуку свого власного шляху. Залишається та зберігається актуальність проблеми здоров'я людини, суспільства в моральному та фізичному аспектах у світовому масштабі, оскільки здоров'я серед важливих життєвих цінностей виступає одним з базових параметрів, які визначають якість життя та безпеку держави. Більшість людей вважає здоров'я однією з пріоритетних життєвих цінностей.

Список використаних джерел

1. Богатирьова Р. В. Детермінанти здоров'я та національна безпека: монографія. Київ: Видавн. дім «Авіцена», 2011. 448 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 30 грудня 2021 «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
5. Рингач Н. О. Здоров'я як складова людського капіталу та запорука розвитку. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Економічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 11. С. 249–258.

References

1. Bohatyrova R. V. (2011). Determinanty zdorovia ta natsionalna bezpeka: monohrafiia [Determinants of health and national security]. Kyiv: Vydavn. dim «Avitsena», 448 [in Ukrainian].
2. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k/96-BP URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: 28.10.2022) [in Ukrainian].
3. On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed: 28.10.2022) [in Ukrainian].
4. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated December 30, 2021 «On the Strategy for Ensuring State Security» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text> (accessed: 28.10.2022) [in Ukrainian].
5. Rynhach N. O. (2016). Zdorovia yak skladova liudskoho kapitalu ta zaporuka rozvytku [Health as a component of human capital and a guarantee of development]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiiienka. Ekonomichni nauky*. Kamianets-Podilskyi, Vyp. 11. S. 249–258 [in Ukrainian].